

УДК 37.013:37.013

СУЧАСНІ РЕФОРМИ У ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Юлія Заячук

Статтю присвячено вивченню процесу сучасних європейських реформ у галузі вищої освіти. Порівняльний аналіз цих реформ та процесу їхнього впровадження різними європейськими країнами здійснюється з урахуванням історичних освітніх традицій та сучасних економічних умов на прикладі систем вищої освіти Німеччини, Фінляндії та України. У статті також проаналізовано зміни умов діяльності та «виклики» для професії університетського викладача в умовах Болонської реформи.

Ключові слова: європейський простір вищої освіти, Болонський процес, реструктуризація вищої освіти, інтернаціоналізація вищої освіти, академічна свобода.

Участь вищої освіти України в інтеграційних процесах до спільного європейського простору вищої освіти спрямована на набуття нею нових якісних ознак: якісні зміни в освітній структурі та університетських навчальних планах, розроблення єдиних критеріїв і стандартів у цій галузі в масштабах усього континенту, а також загальний «діалог культур».

Стратегія розвитку Європейського Союзу наголошує на необхідності налагодження співпраці в цьому напрямку між усіма країнами та на наданні освіти загальноєвропейського масштабу. Приєднання до Болонського процесу стало незаперечним успіхом України. Інтеграційний процес на освітньому напрямі полягає в впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширенні власних науково-технічних здобутків у ЄС.

Визначаючи вищу освіту одним із ключових пріоритетів діяльності, Європейський Союз визначив кілька напрямів її реформування:

- *структурні реформи*, тобто реформування навчальних планів (це становить «сферу дії» Болонського процесу);
- *реформи в галузі управління* вищими навчальними закладами;
- *реформи в галузі фінансування* вищих навчальних закладів.

Мета цієї статті – порівняльний аналіз процесу адаптації реформи в галузі вищої освіти, а саме Болонської реформи, різними європейськими країнами, враховуючи історичні освітні традиції та сучасні економічні умови цих країн. Результати наукових досліджень, представлені у статті, були отримані автором шляхом власних наукових досліджень, здійснених у Гумбольдтському університеті (м. Берлін, Німеччина) та Університеті Турку (м. Турку, Фінляндія) за підтримки програми ЕМЕСW. Дослідження здійснювалося методами вивчення й аналізу наукових джерел, та інтерв'ю й анкетування учасників освітнього процесу в університетах на всіх рівнях: професорів, викладачів,

студентів та адміністраторів.

Реформування вищої освіти має на меті забезпечити широкий доступ до якісної вищої освіти, яка базується на принципах демократії й незалежності університетів, їх наукової і дослідницької самостійності, активізувати мобільність студентів і науково-педагогічних кадрів, підготувати молодь до активного життя в демократичному суспільстві [1].

Порівняльний аналіз процесу *адаптації Болонської реформи* різними європейськими країнами здійснюватиметься на прикладі систем вищої освіти Німеччини, Фінляндії та України. Ці країни обрані як класичні приклади *європейських університетських моделей*:

- Німеччина є прикладом Гумбольдтської університетської моделі;
- Фінляндія є прикладом Нордичної, або Скандинавської, університетської моделі;
- Україна є прикладом перехідної університетської моделі [3].

Гумбольдтська модель – модель «дослідного» університету (*research university model*) – університетська модель, яка будувалася на чотирьох принципах: (1) принцип двох свобод – свободи викладання і свободи навчання; (2) принцип інтеграції викладання і дослідження та ідея «освіта через дослідження»; (3) принцип свободи самостійного пошуку істини; (4) принцип упровадження семінарської системи навчання як основи для діяльності викладацько-студентської спільноти. В такій системі «предмети» перетворилися на семінари професорів, які студенти могли вільно відвідувати [2]. Академічна свобода університетського професора в рамках цієї моделі була дуже великою.

Нордична, Скандинавська, модель (Nordic welfare state university model) – модель державної централізованої вищої освіти. Тут сектор вищої освіти відповідає державній політиці і цілком перебуває в руках держави. Ця модель характеризується відсутністю освітнього ринку праці та безкоштовністю освіти [3].

Зазначимо, що окремі німецькі і фінські професори, у яких автору вдалося взяти інтерв'ю в рамках програми ЕМЕСW, мають різні думки щодо цілей Болонського процесу та їх реалізації університетськими системами. Ці думки доповнюють одна одну.

За визначенням професора У. Тайчлера, за останні 29 років відбулося чимало реформ в галузі вищої освіти, і Болонська реформа – це лише їх частина [4]. На думку професора А. Яхіяйна, Болонський процес сам по собі – це не ідеологія, це радше політика впровадження певних цінностей та ідеологій [5]. Проф. Р. Рінне визначає Болонський процес не як реформу освіти, а як реформу ринку праці [6]. Подібної думки дотримується професор Ю. ван Бур, наголошуючи на тому, що Болонський процес – це ні що інше, як економічна філософія розподілу населення у структурі ринку праці [7]. Професор Р. вон Люд вважає, що Болонський процес – це система співпраці європейських країн [8].

Необхідно підкреслити те, що різні європейські країни приймають цілі Болонського процесу швидше чи повільніше, в тому числі і залежно від власних національних, культурних та історичних освітніх традицій. Скажімо,

континентальні європейські країни, які мають дуже сильну культурну спадщину, не приймають зовнішні впливи швидко. Вони сильніші і мають свою власну міцну тривалу освітню традицію. Класичним прикладом таких країн є Німеччина. Натомість країни, що мають порівняно коротку історію національної незалежності, схильні приймати зовнішні впливи швидше. Класичний їх приклад – це Фінляндія і її система вищої освіти.

Щодо України, то вона має надзвичайно коротку історію національної незалежності. Українська університетська система, як і німецька та фінська, є зараз у процесі реформування з метою входження у європейський простір вищої освіти. Цілком зрозуміло, що альтернативи Болонському процесу для України немає.

Загалом дослідники визначають *дві глобальні мети Болонської реформи* [4]:

- реструктуризація систем вищої освіти;
- інтернаціоналізація вищої освіти і мобільність учасників освітнього процесу.

Як зазначив у інтерв'ю професор університету Касселя У. Тайчлер, наміри реструктуризувати національні системи вищої освіти є набагато важливішими, ніж питання інтернаціоналізації вищої освіти, проте так багато говорять саме про інтернаціоналізацію, тому що в цьому питанні є набагато більше консенсусу, ніж в іншому – реструктуризації [4].

Реструктуризація вищої освіти – це перш за все запровадження двоступеневої бакалаврсько-магістерської структури вищої освіти. Розглянемо приклади. Фінляндія зробила реструктуризацію вищої освіти одразу того року, коли Болонський процес розпочався. Ситуація в Німеччині була іншою. Як зазначив у інтерв'ю професор У. Тайчлер, саме німецькі університетські професори були найбільшою опозиційною силою в Європі до запровадження ступеневої структури вищої освіти.

Щодо *інтернаціоналізації вищої освіти і мобільності*. Тут є два окремих види мобільності: міжконтинентальна (щоб зробити європейську вищу освіту більш привабливою для людей з інших частин світу) та мобільність в межах європейського континенту. Запровадження бакалаврсько-магістерської системи стало інструментом для залучення студентів з-поза меж Європи до європейського простору вищої освіти і дійсно збільшило кількість студентів. Українські студенти також отримують все більшу і більшу вигоду з цього. А в аспекті мобільності в межах Європи Болонська реформа, як не парадоксально це виглядає, не стала такою успішною, як це очікувалося. Професор У. Тайчлер зазначає: «Це й не могло бути інакше. Болонський процес насправді не був призначений для внутрішньо-європейської мобільності, тому що багато проблем, такі як фінансування, адміністрування, визнання дипломів не були розв'язані» [4]. Це підкріплюється і тим, що, за словами професора Ю. ван Бура, проблема взаємовизнання кваліфікацій, отриманих у різних країнах, на сьогоднішній день є великою [7]. Професор Ю. Хенце зазначає, що ідея розширення мобільності студента, як не парадоксально це звучить, з запровадженням Болонського процесу ускладнюється, і, навчаючись в університеті іншої країни, студент ризикує, бо його курси можуть не

визнаватися його «домашнім» університетом [9].

Проаналізуємо зміни умов діяльності та «виклики» для професії викладача університету в умовах Болонської реформи. Як перший «виклик» для викладача можна розглядати *обмеження навчального часу студента та структурування навчального плану*. Тут зазначимо, що у випадку багатьох європейських країн Болонська реформа скоротила часовий проміжок навчання студента в університеті, позбавивши його можливості навчатися необмежений період. Гумбольдтська модель дослідного університету завжди передбачала можливість навчання протягом дуже довгого часу. Тож студент як німецького, так і фінського університету мав можливість навчатися впродовж життя. Болонська реформа скоротила навчальний час до 3 років бакалаврської програми та 2 років магістерської і визначила необхідність строгого слідування навчальному плану. Таким чином вперше в університетській історії час навчання лімітувався законом.

Крім того, на противагу дуже індивідуалізованій системі навчання, в якій кожен студент може вибрати будь-яку лекцію чи семінар з довгого переліку, Болонська реформа «модуляризувала» структуру навчального плану. Модуль – це кілька курсів, які складають блок стосовно змісту, логіки, послідовності і часу. Він завершується щонайменше однією перевіркою – тестовою чи екзаменаційною, за яку виставляється оцінка. В результаті цього навчальний план став більш організованим і альтернатива курсів обмежилася, тобто студент став зобов'язаним вивчати визначені навчальним планом семінари і лекції, щоб отримати певну кількість навчальних кредитів.

Другим «викликом» для викладача вищої школи вважаємо зміни в питанні *академічної свободи*. *Індивідуальний компонент академічної свободи* – це свобода вчених робити такі дослідження, які вони хочуть. Ця ідея сягає корінням Гумбольдтської моделі дослідного університету. Ця ж модель вплинула на фінську систему вищої освіти зокрема. Україна ж не пройшла етапу дослідного університету і не мала такої традиції. Можемо констатувати, що цей компонент академічної свободи залишився практично незмінним.

Інституційний компонент академічної свободи – це інституційна автономія професора і професорської спільноти. Цей компонент академічної свободи, на думку університетських професорів, з Болонською реформою змінився. Наприклад, професори зобов'язані звітувати про результати свого дослідження і викладання, відповідно, з'явився аспект оцінки їхньої наукової роботи. Професор Р. Рінне з Університету Турку, говорячи про «тиск звітів», зазначив: «У нас з'являється все більше і більше тиску на університетських професорів, які повинні показати, скільки і що зробили» [6]. Німецька університетська система традиційно не характеризується таким підходом. Скажімо, ще десять років тому ніхто в Німеччині не знав терміна «акредитація». Звісно, Болонський процес поступово приносить свої зміни і до німецької освітньої системи. В Україні ми маємо таку саму ситуацію, як у Фінляндії. Традиційно пишемо різного роду звіти, що стосуються нашої дослідницької та викладацької роботи.

Будь-які реформи, в тому числі й освітні, завжди суперечливі. Кожна

країна має свої особливості їх реалізації. Зважаючи на те, що Болонська реформа є нерівномірною та суперечливою, як приєднання, так і неприєднання України до цього процесу має свої переваги та ризики. Втім для країн, які прагнуть економічного та суспільного розвитку і, зрештою, вступу до Європейського Союзу, альтернативи Болонському процесу, очевидно, немає й уникнути зазначених перетворень неможливо. Це стосується й України.

Список використаних джерел:

1. *Європейський Союз – Україна: співробітництво у сфері вищої освіти.* – К. : Представництво ЄС в Україні, 2010. – 20 с.
2. Krull W. *Exporting the Humboldtian University* / Krull W. // *Minerva.* – 2005. – Vol. 43, № 1. – P. 99–102.
3. Rinne R. *The dilemmas of changing university* / Rinne R. and Koivola J. // *Entrepreneurialism in Universities and the Knowledge Economy* / ed. by M. Shattock. – 2009. – P. 183–199.
4. 3 інтерв'ю з професором Університету Касселя (Німеччина) У. Тайчлером.
5. 3 інтерв'ю з професором Університету Турку (Фінляндія) А. Яхіяйненом.
6. 3 інтерв'ю з професором Університету Турку (Фінляндія) Р. Рінне.
7. 3 інтерв'ю з професором Гумбольдтського університету (м. Берлін, Німеччина) Ю. ван Буром.
8. 3 інтерв'ю з професором Університету Гамбурга (Німеччина) Р. вон Людом.
9. 3 інтерв'ю з професором Гумбольдтського університету (м. Берлін, Німеччина) Ю. Хенце.